

Preobrazba ili odumiranje: budućnost znanstvenih časopisa

Iva Melinščak Zlodi

Kolokvij Knjižnice Instituta "Ruđer Bošković"

«open access» movement

BOAI: free & unrestricted online availability

*"By 'open access' to this literature, we mean its **free availability on the public internet**, permitting any users to read, download, copy, distribute, print, search ... or use them for any other lawful purpose, without financial, legal, or technical barriers other than those inseparable from gaining access to the internet itself. The only constraint on reproduction and distribution, and the only role for copyright in this domain, should be to give authors control over the integrity of their work and the right to be properly acknowledged and cited."*

...«open access»

- ... “for the *scientific and scholarly research texts that authors give* to publishers and readers without asking for any kind of royalty or payment”.
- “primarily...peer-reviewed journal articles, but it also includes any unreviewed preprints ... It does not include books from which their authors would prefer to generate revenue. It does not include any non-scholarly writings, such as novels or news”.
- S. Harnad: “*give away*” & “*non give-away*” literatura
- open access “should depend on *author consent*, not just user need or desire”.

definiran kroz:

- radove **S. Harnada** - od početka 90-tih
- 1998 – **SPARC**
- 1999 – **OAI**
- 2001 – **Public Library of Science**
- 2002 – **BOAI**

SPARC - *Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition*

(www.arl.org/sparc)

- inicijativa ARL-a pokrenuta 1998.g.
- sveučilišta, knjižnice...
- **“konstruktivni odgovor na disfunkcije tržišta u sustavu znanstvene komunikacije”**
- **“Gaining Independance”** - online priručnik za pripremanje i pokretanje e-časopisa ili repozitorija

PLoS - Public Library of Science

- **2001.**
- potpisi 25 000 znanstvenika: prestat će kupovati, objavljivati u, ili recenzirati za časopise koji odbiju staviti svoj sadržaj u slobodno dostupne e-arhive 6 mj. nakon objavljivanja (od 1. listopada)
- bojkotiranje izdavača - pogrešan pristup
- pokušaj stvaranja centraliziranog repozitorija - veliki promašaj!
- danas - izdavač "open access" časopisa

modeli slobodnog pristupa:

- **elektronički arhivi (*e-print serveri*)**
- **"*open access*" časopisi**

modeli slobodnog pristupa:

- **elektronički arhivi (*e-print serveri*)**
- **"*open access*" časopisi**

Elektronički arhivi

- (preprint server/digitalni repozitorij/digitalna knjižnica)
- **tematski** ili **institucijski** (ili osobni ili nacionalni)
- **eprint** (preprint & postprint)
- članci, radovi iz zbornika, prezentacije, poster, doktorski, magistarski i diplomski radovi, (knjige)...
- cjeloviti tekstovi + metapodaci
- **samo-arhiviranje!**
- pretraživanje i pregledavanje + dodatne pogodnosti: povezivanje citata i referenci, komentari, diskusijske grupe, evidencija posjećenosti i citiranosti, current awareness, multimedijski dodaci)

Tematski arhivi (1):

ArXiv (<http://arxiv.org>) - fizika, matematika, računalne znanosti...

– **1991.** - Paul Ginsparg (Los Alamos National Laboratory)

– glavni forum za razmjenu informacija u području teorijske fizike

– prethodno razvijena preprint kultura

- ~250 000 radova (~ 3500 u rujnu o.g.)
- ~100 000 pristupa dnevno
- **uzor!**

Tematski arhivi (2):

PubMed Central

(www.pubmedcentral.nih.gov)

- 2000.; National Center for Biotechnology Information (NCBI)
- suradnja s časopisima/izdavačima
- samo recenzirana literatura
- ne nastaje samo-arhiviranjem

Tematski arhivi (3):

- ArXiv - 1991. - ~250 000 radova
- CogPrints - 1997. - ~1700 radova
- Chemistry Preprint Server - 2000. - 770 radova
- Mathematics Preprint Server - 2001. - 1064 radova
- Computer Science Preprint Server - 2001. - 441 rad

Tematski arhivi (4):

LIS područje:

- **DLIST** - Digital Library of Information Science and Technology (dlist.sir.arizona.edu) - 2002.
- **E-LIS** (eprints.rclis.org) - 2003.
- **@rchive SIC** (archivesic.ccsd.cnrs.fr) - 2002.

Institucijski arhivi (1):

DSpace (www.dspace.org)

- 2002.
- MIT Libraries i Hewlett-Packard
- open source softver
- znanstveni rezultati MIT-a (preprinti, tehnički izvještaji, radni dokumenti, radovi sa skupova, slike...)
- digitalna distribucija & dugotrajna zaštita/pohrana
- razl. formati: tekst, audio, video, slike, baze podataka...

OAI - Open Archive Initiative

www.openarchives.org

- razvoj okvira za distribuiranu mrežu e-print arhiva: standardi za **interoperabilnost** (pretraživanje i dobavljanje e-printa iz svih disciplina/institucija, kao da se radi o jednom virtualnom arhivu)
- C. Lagoze, H. Van de Sompel...
- OAI Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH)
- nekvalificirani DC (cilj: pronalaženje, a ne opis)
- **pružatelji podataka (114) & pružatelji usluga (16)** - dodaju vrijednost informacijama

OAI - pružatelji usluga:

- **ARC Cross-Archive Searching Service** (arc.cs.odu.edu)
 - pristup arhivima koji udovoljavaju zahtjevima OAI-PMH s jednog mjesta - eksperimentalno sučelje
- **Citebase** (citebase.eprints.org)
 - pretraživanje kroz arhive i redanje rezultata prema različitim kriterijima (datum, citiranost)
 - navigacija - veze među citatima
- **Scirus** (www.scirus.com)
 - najobuhvatniji znanstveni Internet pretraživač (pretražuje web stranice, časopise, eprint arhive)

OAI - vezani projekti:

- **EPrints Software** (www.eprints.org) - 2000.
 - University of Southampton
 - besplatan softver, open source
 - izgradnja arhiva koji udovoljavaju OAI-PMH
- **OpCit Open Citation project** (opcit.eprints.org)
 - razvoj rješenja za citatnu analizu i povezivanje referenci u okviru OAI
- **RoMEO** (www.lboro.ac.uk/departments/ls/disresearch/romeo/index.html) - 2002.
 - istraživanje pravnih problema u kontekstu "samo-arhiviranja"

***“Open access”* časopisi**

- slobodno dostupni - **bez prepreka**:
 - dostupni **online**!
 - dostupni **besplatno**! (nema pretplata, licenci, niti “pay-per-view” opcije)
 - dostupni **odmah** po objavljivanju! (bez odgode)

“Open access” časopisi - primjeri

- **BioMed Central** (www.biomedcentral.com)
 - komercijalni izdavač
 - alternativni poslovni model: besplatan pristup svim časopisima, autori plaćaju naknadu (US\$ 500)
- **Public Library of Science Journals**
(www.plos.org)
- **Directory of open access journals**
(www.doaj.org)

Znanstvenici?

- autori / čitatelji / recenzenti / urednici
- argumenti za "slobodni pristup":
- **pragmatički**: Lawrence, S. Online or invisible? / Nature. 411(2001) 6837; str. 521.
 - "Articles freely available online are **more highly cited**."
- **idealistički**: Sir John Sulston (Nobel za medicinu 2002.):
 - "The worm worked so well because the community held an **ethos of sharing** ... from the begining. We gave all our results to others as soon as we had them. From sharing, discovery is accelerated in the community. Research is hastened when people share results freely."

o čemu brinu?

- **predstavlja li samo-arhiviranje prethodnu publikaciju (tzv. Ingelfingerovo pravilo)?**
- **autorska prava?**
- **sustav recenziranja**
 - nepotreban u e-okruženju?
 - Harnad: “peer review” & “peer commentary” (globalni, interaktivni proces)
 - Odlyzko: “continuum of peer review”
- **razlike među disciplinama**

Izdavači?

- "veliki" izdavači (komercijalni)
≠
neprofitne izdavačke kuće (sveučilišta, društva)
- razlike među znanstvenim disciplinama!

Izdavači (2)

- Elsevier - primjer:

"Permitting the same article to be published elsewhere on public servers, with researchers unsure about which version was actually peer reviewed, is confusing and potentially harmful for science. (...) This position results from our concern for the integrity of the scientific communication process and for competitive concerns." (Elsevier Author Gateway, 2002.)

"We also do not require authors to remove electronic preprints from publicly accessible servers ... once an article has been accepted for publication...We request that authors do not update public server versions of their articles to be identical to the articles as published.." (Elsevier Author Gateway, 2003.)

Rezultati 2 istraživanja:

- **RoMEO** - analiza ugovora o autorskim pravima
 - 55% časopisa odn. 43% izdavača formalno podupire samoarhiviranje pre- ili post-printa ili oboje
- **ALPSP** (The Association of Learned and Professional Society Publishers)
 - 75% časopisa je online
 - 80% izdavača traži od autora prepisivanje autorskih prava
 - skoro 70% dozvoljava samo-arhiviranje

Knjižničari?

IFLA-in manifest o Internetu:

«Pristup informacijama bez prepreka je osnova slobode, jednakosti, globalnog razumijevanja i mira. ... Slobodan pristup informacijama, bez obzira na medije i granice, je središnja odgovornost knjižnica i informacijskih stručnjaka.» (2002.)

IFLA-in manifest o slobodnom pristupu znanstvenoj literaturi i istraživačkoj dokumentaciji (??? 2003.)

"As a scholar myself, I hope you will permit me to claim that scholars and scientists are essentially schizophrenic beings: as authors, let me call them Dr. Jekyll; as readers, they become Mr. Hyde. Sad as it may be, librarians generally meet Mr. Hyde rather than Dr. Jekyll, especially when he comes into the librarian's office complaining about recent subscription cancellations. On the whole, Dr. Jekyll is a good deal nicer. However, he seems a little bemused by the economic dimensions of his published lofty ideas, or he treats such mundane matters with benign neglect. When he publishes an article in a journal, Dr. Jekyll is very attentive to its visibility, its authority, its prestige, as well as to a quantity known as the "impact factor", as we shall see below; on the other hand, Dr. Jekyll generally turns a blind eye to the costs of the journal where he publishes, even though his reader side suffers from that very price. Somehow, the two sides of his personality do not seem to connect—hence the schizophrenic qualifications that I ascribe to most of my scholarly colleagues."

Guédon, J.-C. In Oldenburg's Long Shadow: Librarians, Research Scientists, Publishers, and the Control of Scientific Publishing. 2001.
<http://www.arl.org/arl/proceedings/138/guedon.html>.